

„Európának csak teste van, lelke nincs”

Győrffy Ákos (*Mandiner*) beszélgetése Buji Ferencsel

„Az efféle járványok nem az egyén, hanem a társadalom betegségei. Jelen esetben a globális társadalom – a »globális falu« – betegségei” – mondja Buji Ferenc, a mai magyar tradicionalista gondolkodás fontos képviselője. Vallja: Európa a két világháborúval megnyomorította magát, az egyház kénytelen elfogadni a modernitás alapelveit, a tradicionalitás pedig bizonyosan nem lesz tömegek hitvallása, hiszen „amit képvisel, az homlokegyenest ellentétes a mindenkori szellemi-kulturális trendekkel”.

Buji Ferenc 1962-ben született Nyíregyházán. Filozófiai író, műfordító, szerkesztő. Önálló műveiben a többek között René Guénon, Julius Evola és Hamvas Béla nevével fémjelezhető tradicionális létszemléletet képviseli, e szemléletet azonban a csak rá jellemző módon értelmezi és helyezi sajátos, a „fősodortól” radikálisan különböző megvilágításba. Mindeddig hat önálló kötete jelent meg, a legutóbbi *A rejtőzködő Messiás* címmel, 2019-ben. Jelentős a fordítói tevékenysége, kilenc fordításkötete látott eddig napvilágot.

Buji Ferenc a mai magyar szellemi élet egyik legeredetibb szereplője, noha a nevével viszonylag ritkán találkozhat az olvasó. Ami nem véletlen. Érdeklődésének homlokterében ugyanis olyan témák és jelenségek állnak, amelyek enyhén szólva nem képezik részét az általános diskurzusnak. Pedig nagyon is képezhetnék. Hogy miért nem esik (elég) szó mégsem az emberi lét alapvető kérdéseiről? Többek között erről is beszélgetünk vele.

A mostani koronavírus-járvány hogyan értelmezhető az ön által is képviselt metafizikai tradicionalitás, a tradicionális létszemlélet felől? Egyáltalán, a betegségről hogyan vélekedtek az archaikus társadalmakban?

Nem könnyű erre a kérdésre válaszolni, mert Kínától a középkori Európán keresztül az észak-amerikai indiánokig más és más felfogás uralkodott. Ha azonban mégis megpróbálnék találni valamiféle közös nevezőt, akkor azt mondhatnám, hogy a hagyományos társadalmak az emberben egy rendezett, harmonikus mikrokozmoszt láttak, a betegséget pedig a harmónia megbomlásaként értelmezték. Éppen ezért a gyógyítás sem a betegség megszüntetésére irányult, hanem a felborult egyensúly helyreállítására, hogy aztán így mintegy kihúzzák a talajt a betegség lába alól. Figyelmük az egészre irányult, nem a részre. Mert bármennyire is triviális, az egészség nem más, mint egészség. Aki egészséges, egyetlen koherens egészként éli meg önmagát, s amíg nem lesz beteg, azt sem tudja, hogy van például szíve. A betegség valamelyik rész – legyen az testrész vagy funkció – függetlenedési kísérlete. A legjellegzetesebb betegség ebből a szempontból a rák, amely a parazita rész elhatalmasodása az egészen. A részlegesség végső diadala a halál: az, ami addig egyetlen egész volt, s ami milliárd és milliárd különálló sejtet és biokémiai reakciót egyetlen egészé formált, elemi részeire esik szét.

Mi volt a hagyományos gyógyászat felfogása?

A hagyományos gyógyászatban – és általában az archaikus felfogásban – ezt az emberi egészt természetesen nem így, filozófiailag fogták fel, hanem valamiképpen megszemélyesítve. E megszemélyesített egész volt a lélek – bárhogy is nevezték. A lélek az, ami a megszámlálhatatlanul sok

részt egyazon cél felé fordítja, vagyis ami a testet egyetlen biológiai univerzummá teszi – *uni*: „egy” – *verto*: „fordul”. Ezért aztán a hagyományos gyógyászatban sok a mentális-pszichikus-spirituális elem, s így az sok tekintetben pszichoszomatikus jellegű: a lélekre való hatás a testre is továbbgyűrűzik.

| *Mi maradt ebből a modern gyógyászatban?*

Mivel a modern tudomány alapvetően analitikus, a modern nyugati orvostudomány is analitikus: a részek felől közelít az egész felé, a betegségtől az egészség felé. Vérképelemzés, markerek, sejtek, baktériumok, vírusok, és így tovább. Az egész a részek eredője, összege. Ha a részek megfelelően funkcionálnak, akkor a számos részfunkció eredménye a normálisan működő egész. Nem más ez, mint az „atomizmus” biológiai vetülete. Ám ahogy azonban a migrációs válság oka sem a migránsok tömege, hanem Európa legyengült immunrendszere – még saját hadserege sincs –, éppúgy a betegségek okai sem a különféle kórokozók, hanem az egyes ember vagy az emberiség megbomlott belső rendje.

Persze mindkét megközelítésnek megvan a maga érvényessége és hatékonysága. Ám hogy a hagyományos gyógyászat sem pusztán kuruzslás, vagyis az emberi egészségből kiinduló orvosi szemlélet is legitim, azt többek között az mutatja, hogy még mind a mai napig – különösen a Távol-Keleten – tíz- és százmilliók választják a modern orvostudománnyal szemben a hagyományos medicinákat. Márpedig ha nem lennének eredményesek, aligha választanák őket. Itt az empiria a döntő. Az indián sámánok hitelvesztését is az okozta saját törzsükön belül, hogy az európaiak által behurcolt betegségekkel szemben tehetetlennek bizonyultak.

| *Az orvostudomány fejlődése nem volt elegendő?*

A modern orvostudomány az elmúlt száz-százötven évben rendkívüli fejlődésen ment keresztül – de ne feledkezzünk meg arról, hogy közben a betegségek sem lazáltak: részint a régebbiek „akklimatizálódtak” a modern orvostudományhoz, részint pedig újak keletkeztek. Ha van evolúció, akkor mindenekelőtt a vírusok és baktériumok területén van. Vaknak kell lennie annak, aki nem látja, hogy versenyfutás van az orvostudomány és a betegségek között, és alapvetően nem változott a helyzetünk évszázadok óta: hol az egyik vág előre, hol a másik. A régiek is nagyjából ugyanannyi ideig éltek, mint mi. Szókratész hetvenéves volt, amikor kivégezték, és tanítványait azzal vigasztalta, hogy így legalább elkerüli azokat az öregkori nyavalyákat, amelyek hetven fölött már elkerülhetetlenül megkeserítik az ember életét. Hiába találtuk meg az ellenszerét számos, korábban halálos betegségnek: ahogy az eltorlaszolt medrű folyó elkerülhetetlenül utat tör magának, éppúgy a betegségek is utat törnek maguknak. Ha az összes halálos betegségnek megtalálják az ellenszerét, ideértve még a leginkább rettegett kórságot, a rákot is, akkor az emberek orrsövényszerűen fogynak elhalálozni. Mert hiszen valamiben csak meg kell halni! A halálos betegségeket tehát nem lehet kiküszöbölni.

| *Hogyan gondolkodjunk a koronavírusról?*

Ami a mostani járványt illeti, az, hogy úgy mondjam, egyfajta franchise-betegség. Nem individuális, hanem kollektív kórság: mondhatni a föld betegsége. Még Tibetben is megbetegedett egy ember, igaz, hogy már meg is gyógyult. Az efféle járványok nem az egyén, hanem a társadalom betegségei. Jelen esetben a globális társadalom – a „globális falu” – betegségei. Az egyén betegsége csu-

pán jele a társadalom betegségének. A betegségek, bármennyire is kellemetlenek, sokszor hasznosak: kivonják az embert a forgalomból. Most viszont – hogy úgy mondjam – a forgalom van kivonva az emberből. Ezelőtt utoljára száz éve volt világvjárvány, a spanyolnátha, vagyis nagyon hosszú „békeidőszak” van mögöttünk. Lehet, hogy ezt követően az elmúlt száz évre is úgy fogunk visszagondolni, mint a „boldog békeidőkre”? Ez a járvány a „fenntartható fejlődés” hamis mítoszától megrészegült embert arra figyelmezteti, hogy civilizációja nagyon is sérülékeny. Vajon milyen magas fokát bírja el a civilizációnak az ember és a föld? Ez a vírus azt mondja: Stop! Állj meg, és gondolkozz el, hogy min is kellene változtatni. Mert rohanás közben, ha az embernek kilóg a nyelve a nagy fejlődéstől, nem lehet gondolkozni. Mintha a mai világ versenyt futna, s mintha az élete múlna ezen a versenyen. És bizony meglehet, hogy ténylegesen is ezen múlik, mert ha megszűnne a folyamatos növekedés, könnyen lehet, hogy összezuhanna a civilizáció. Szóval lesz mit átgondolni, bár nincsenek illúzióim.

| *Honnan indulhat az átgondolás?*

Van egy olyan csoportja a regényeknek és filmeknek, amelyben a mai ember részint tudatosan, részint öntudatlanul legtitkosabb gondolatait fogalmazza meg, önmagáról való képét festi meg – de nem a tudomány vagy a politika kozmetikázott képét; nem, ezekben a művekben az ember őszintén beszél magáról. És ez a science fiction. Nos, ha valami jellemzi a science fictiont, akkor az, hogy homlokegyenest ellentétesen gondolkodik, mint a *science*. Mit mond a sci-fi? A tehetetlen, szinte lavinaszerű fejlődés állapotában vagyunk, és nincs menekvés: fejlődni kell. Ha beledöglünk, akkor is fejlődni kell. És szinte az összes sci-fi-vízió szerint bizony beledöglünk. A sci-fi szerint az ember elszántan és következetesen dolgozik annak megvalósításán, amitől retteg. Mintha csak egy leküzdhetetlen belső ösztön hajtana, de közben tisztában van azzal, hogy „mire megy ki a játék”. Ahogy Hamvas mondja: autolokomodémon. „Nem forgat semmi, te magad vagy a kerék, mely magát hajtja, s nem pihent soha még” – hogy egy barokk költőt idézzek. És a sci-fi szerint a fejlődés meghosszabbított vonalának végén szinte mindig ott az apokalipszis valamilyen formája. Érdekes, hogy e tekintetben a sci-fi összhangban van a vallási hagyományokkal. A két felfogás kiindulópontja persze annál távolabb van egymástól: a premodern felfogás szerint a kezdet isteni volt, a modern felfogás szerint állati.

| *Úgy fogalmazott: Európának legyengült az immunrendszere. Mi az, ami legyengítette és mi lehet ennek a legyengülésnek a végkifejlete?*

A kérdést legkézenfekvőbb talán történetileg megközelíteni. 1914-ben az első világháborúba Európa még úgy lépett be, hogy nemzetei, vagy inkább birodalmai – a maguk egész földet behálózó gyarmati rendszerével – egyértelműen a világpolitika meghatározó tényezői voltak; 31 év múlva pedig úgy lépett ki Európa a második világháborúból, hogy keleti fele a Szovjetunió vazallusa lett, nyugati fele pedig egyfajta amerikai protektorátus alá került. Európa fél évezredes dicsősége tehát egyetlen emberöltő alatt olvadt semmivé. Ez a két háború – különösen a második – soha nem tapasztalt pusztítást, embertelenséget, kegyetlenséget hozott magával, hiszen a XX. századi Európa legnagyobb szegényére mindkét oldalon nemtől és életkortól függetlenül dühöngő fúriaként százezerszámra irtották még a polgári lakosságot is, hogy az úgyszintén senkinek nem ártó kulturális monumentumok szándékos és tömeges pusztításáról ne is beszéljek. Az utóbbi háború volt minden idők legnemtelenebb háborúja. Ezzel a két háborúval Európa hatalmi és erkölcsi értelem-

ben egyaránt megnyomorította magát, és önbizalmát veszítve klasszikus területévé vált a politikai önértékelési zavaroknak.

| *Ebből nincs visszaút?*

Európa immunrendszerének meggyengülése nemcsak történeti módon közelíthető meg. Európának nincs valós szervező ereje, olyan kikristályosodási pontja, amely körül az Európa-eszme kifejeződhetne. Nincs eleven központi gondolata. Az európaiságot nem lehet a gazdaságra és a jogharmonizációra alapozni. Valódi eszmei szervező erő helyett csak mesterkéltné ideológiák vannak, erőltetett politikai korrektség, és az abszurditásig vitt emberi jogok, amelyek gyakran túlcsapnak még a józan ész határain is. Természetesen a kereszténység sem játszhatja ennek a központi szervező erőnek a szerepét, úgyhogy kár erőltetni. De persze, mint láthatjuk, nem is lehet. Posztkeresztény korban élünk, amelyben a kereszténység elveszítette mindennemű társadalmi hatóerejét. Szociális munkára van befogva. Európa egysége művi, vagyis nem szerves, nem valóságos. És az ilyen művi egység még a benne lévő nagyon is valóságos és egyáltalán nem művi nemzeti identitásokat és egységeket is aláássa. Metaforikus nyelvezetet használva azt mondhatnám, hogy Európának csak teste van, viszont az jól fejlett, szépen kidolgozott; lelke ellenben nincs.

| *Miért lenne szüksége a lélekre?*

Hogy az Újszövetséget idézzem egy kissé régies fordításban, „a lélek az, ami életet; a test nem használ semmit”. A nagy teljesítmények, a nagy művek mind a lélek művei, még ha a test is az, amely végső soron végrehajtja azokat. Példa rá a sport: akaraterő, elszántság, minden energia egyetlen pontba sűrítése nélkül bármily kiváló testi adottságokkal is rendelkeznek valaki, semmit nem érhet el. Európa válsága identitásválság, és ahol hiányzik az identitás kikristályosodási pontja, ott a szellemi immunrendszerrel is szükségképpen komoly problémák fognak felmerülni.

| *Mi akkor most Európa?*

Európa olyan, mint egy nagy, tohonya, jóindulatú óriás, aki, mivel nincs meg a magához való esze, saját erejét nem is tudja önmaga érdekében használni. Igazi „jó bolond”. Pedig kontinensünk a legélhetőbb, leginkább emberi régiója a világnak, és még mind a mai napig a világ központja, csak ezt valamiért nem képes tudatosítani önmagában. Ugyebár az identitászavar... Pedig, bármennyire is paradox, amióta a világ egypólusúvá vált – természetesen ez a pólus az Egyesült Államok volna –, Amerika csillaga voltaképpen leáldozóban, Európáé pedig feljövőben van. Hol vagyunk már a hetvenes-nyolcvanas évek dicsőséges Amerikájától! Amerika kizárólag csak azokon a területeken jár Európa – és a többi nagy régió – előtt, amelyek révén a maga imperiális, világalami pozícióit biztosítani tudja: fegyverkezés, filmipar, informatika, dollár. A többi területre nem is fordítanak különösebb gondot. A Boeinget befogta az Airbus. Miközben a világot 300 kilométer fölötti gyorsforgalmi vasútvonalak kezdik behálózni, az Egyesült Államokban alig léptek túl a „tüzes ló” vadnyugati szintjén. Igaz, ott nincs is miért utazgatni: lényegileg homogén terület. Útjai Japán, Koreai és német autókkal van tele. Hol vagyunk már a Clint Eastwood által is visszasírt Gran Torinóktól? Amerika egy funkcionális világ, olyan „letisztult”, akárcsak egy Tesla-„enterior”, kulturális értelemben valahol félúton Európa és a Hold között. Ha az amerikai embernek kedves zottyan valami emberire, valami kultúrára, Európába jön. Már egy olyan jelentéktelen ország is, mint Dél-Korea, sok területen sikeres kihívója Amerikának. Amerikának elemi érdeke, hogy a két

Korea ne egyesüljön, vagyis létérdeke Észak-Korea fennmaradása, mert különben az történe, mint Németországgal: pillanatok alatt fejére nőne Amerikának. Európa viszont megmutatta, hogy milyen rendkívüli regenerációs képesség van benne: ahogy megszűnt megosztottsága, látványos fejlődésnek indult.

| *Mire elég a fejlődés?*

A gazdaság önmagában véve nagyon kevés. A jólétiség, mint ahogy azt a történelmi tapasztalat mutatja, előbb-utóbb aláássa az egészséges önvédelmi reflexeket. Ha Európa nem találja meg vezérlő eszméjét, kiszolgáltatott marad saját belső és külső problémáinak egyaránt. És hát bármi is legyen a migráció kiváltó oka (ez egy fölöttébb komplex kérdés), Európa riválisai számára a migrációnál és az európai migrációs válságnál keresve sem lehetne találni kívánatosabb fejleményt.

| *Fölöttébb komplex kérdésként jellemezte a migráció jelenségét. Nagy vonalakban mégis milyen folyamatokat lát a migráció hátterében?*

Csak egyetlen dolgot hadd emeljek ki ezek közül, amely szerintem sokkal alapvetőbb azoknál a törésvonalaknál, amelyek a jelenségre való politikai reflexió mentén alakultak ki. Afrika migrációs országainak lélekszáma az elmúlt 20-25 évben megduplázódott. Ez például a legnépesebb afrikai ország, Nigéria esetében azt jelenti, hogy ma körülbelül százmillióval élnek többen, mint pár évtizede. Vagyis a migráció kapcsán nem százalékról vagy milliokról, hanem tíz- és százmilliókról van szó! Amit Európa eddig migrációként megtapasztalt, az legfeljebb csak egy maroknyi előőr. Afrika migrációs potenciálja gyakorlatilag kimeríthetetlen, mert bármennyit is fogadna be Európa, annak többszöröse születne Afrikában. Ez az irtózatosságot világosan mutatja, hogy valamit nagyon elrontottunk, s ennek fő felelőse alighanem a fejlett világ a maga civilizatórikus hatásával. Minden egyes országnak, nagyobb területi egységnek megvan a maga sajátos önfenntartó struktúrája, a maga hagyományos belső működési rendje. Ha ebbe kívülről beavatkoznak, még ha a legjobb szándékkal is, ha megpróbálnak egy más történelmi ritmust rákényszeríteni, akár pillanatok alatt is felborulhat évszázadok egyensúlya.

| *Ez történt Afrikában?*

Mivel a globalizáció, a globális civilizáció csak bizonyos aspektusaiban tudott megjelenni a harmadik világ országaiban – többnyire szociális-egészségügyi vonatkozásokban –, ez az egyoldalúság teljesen felborította ezeknek az országoknak az évtizedes, évszázados egyensúlyát. A szervesen és egyoldalú fejlődés eredményeképpen ezekben az országokban elszabadult a mennyiség, amely természetesen ugyanazt a „minőséget” – életminőséget – akarja, mint ami a fejlett országoké. Csak hogy Európában ez az életszínvonal szervesen alakult ki; Európa ezt megteremtette, még hozzá saját erejéből. Ráadásul ennek a civilizációs robbanásnak nálunk megvolt a kulturális beágyazottsága is, ami segített többé-kevésbé normálisan kezelni ezt az átalakulást – még ha ennek a megtartó és rendező erejű kulturális háttérnek az „újratermelése” gyakorlatilag meg is szűnt, és így egyre inkább kénytelenek vagyunk a múlt kultúrájából táplálkozni.

| *Hiába segítünk Afrikának?*

Összességében véve a migráció forrásországaira – különösen az afrikaiakra – sokkal súlyosabb hatással van a segítő szándék, mint a gyarmati uralom, és katasztrófával fenyegeti mind őket, mind pedig a magasan civilizált országokat. Még akkor is, ha senki semmi konkrét hibát nem követett el – egyszerűen ez fakad a globális civilizáció struktúrájából. A demográfiai robbanás a globális civilizáció egyik legsúlyosabb, és alighanem elkerülhetetlen mellékhatása. A migráció a XXI. század demográfiai proletárforradalma, vagy hogy Németh Lászlót parafrázáljam, a „mennyeség forradalma”, s mint ilyen, az egyik legjellegzetesebb megnyilvánulási formája annak, amit René Guénon – a modern világ egyik legjellegzetesebb szimptomájaként – a „mennyeség uralmának” nevezett. Az egész modern világ a szám bővületében él. Uniformizálás és tömegtermelés – de minden szinten. Nemcsak a dolgoké, hanem az eszméké is; nemcsak az eszméké, hanem az embereké is. Pedig nincs unalmasabb, mint nézni, ahogy a gép ontja magából a bádoglefántot – mondja Hamvas Béla. Lehet-e csodálkozni ennek fényében azon, hogy a szám, a mennyeség kultusza ilyen módon üt vissza?

| *Ha már René Guénont emlegette: ön milyen úton jutott el a tradicionális metafizikáig?*

Minden emberben van valamiféle potencialitás, amely önnön kibontakozására törekszik. És tulajdonképpen ez a potencialitás minden egyes ember esetében meg is találja a kibontakozás lehetőségeit. Szóval valójában mindenki megvalósítja magát. Mindenki eléri azt, amit akar. Nem azt, amit szeretne, hanem azt, amit valójában akar. Akár tetszik neki az, akár nem. Az ember aktív vagy passzív módon, ereje vagy tehetetlensége folytán, de maga alakítja sorsát. Mindenki megteremti saját kibontakozásának belső és külső, szubjektív és objektív feltételeit. Triviális dolog, de ahogy a világra nézünk, úgy néz vissza ránk az. Vagyis a környezetünket, amelyben élni vagyunk kénytelenek, mi magunk teremtjük. Éppen az emberiség világkörnyezete az, aminek kapcsán nagyon is nyilvánvaló ez. A tudományos-fantasztikus irodalom gyakori témája, hogy az ember kénytelen elhagyni az általa élhetetlenné változtatott Földet, és egy másik bolygón kezdeni új életet. Mit mondjak, olcsó megoldás: utánam a vízözön. Ez az, amire a tudományos gondolkodás képes: majd a tudósok kitalálják, hogy melyik bolygó az, amelyet a Föld után hasonló sikerrel tehetnénk tönkre.

| *Melyek voltak az ön szellemi útjának a legfontosabb útjelzői?*

Olyan elkötelezett katolikus családból származom, amelyben teljesen természetes volt az, hogy az akkoriban „tiltott” történelmi-politikai kérdésekről teljesen nyíltan essék szó. A testvéremmel együtt igazi „kettős nevelést” kaptunk, és ez nagyon jó döntésnek bizonyult: „Az iskolában ezt és ezt tanítják, de ti tudjatok róla, hogy az nem így van” – legyen az tanácsköztársaság, világháború, '56 vagy bármilyen politikailag releváns jelenség. Semmi skizofrén nem volt ebben számunkra, ellenkezőleg, volt benne valami felemelő: másként látni, másként gondolkodni, másnak lenni. Bevallom, az efféle másságnak azóta is nagy híve vagyok, ellentétben a másságnak azzal a formájával, amelynek lényege az ugyanolyan neműekhez való vonzalom. Nagyon fontosnak tartom a gondolkodás szabadságát, de ez alatt nem a liberális típusú szabadgondolkodást értem, hanem azt, hogy az ember merje függetleníteni magát a közvélekedéstől, a kitaposott gondolati utaktól. Ha

felkérést kapok valamilyen tanulmány megírására, legfeljebb csak minimális szinten tájékozodom előre az adott témáról, hogy ne befolyásoljanak mások nézetei. Csak akkor nézek utána alaposabban a kérdésnek, miután már befejeztem a tanulmányt, hogy ellenőrizsem, nem írtam-e valami nagy butaságot. Az információéhség ugyanis fordítottan arányos a tudásvágygal, és a sok információ megöli a tudást, a teremtő megismerést. De még magamtól sem szeretek függeni: ha egy bizonyos témáról többször kell írnom, sosem nézem meg a korábbi írásaimat, mert úgy tartom, hogy a plágium legsúlyosabb formája, ha az ember magát másolja.

| *Mi a gondolkodásának iránytűje?*

Természetesen nem vaktában gondolkozom: ha egyszer van Isten – és nagyon úgy tűnik, hogy van –, akkor e tény az emberi kultúra legtávolabbi sarkáig elmenően mindent meghatároz és áthat. A tradicionális szemlélet, vagy bárhogyan is nevezzük, nem más, mint törekvés arra a teljes szemléleti koherenciára, amelyben minden egyes elem egy centrális tényező: Isten köré rendeződik. Ez a szemléletmód csupán attól kapcsolódik szorosabban a letűnt korokhoz – vagyis csak attól „tradicionális” –, hogy azokban ez a központi princípium – Isten – az egyéni és társadalmi létet, a tudományt, a művészetet és a politikát egyaránt áthatotta. Ilyen koherencia persze ma is van, csak hogy annak centrális kikristályosodási pontjában nem Isten van. A létezett szocializmus vonatkozásában, melyben „Isten” a „tiltott” kategóriájába került, ez persze trivialis, de Istennek a létező liberális demokráciában is legfeljebb a „tűrt” kategóriában van helye.

Az embernek azért vannak hatalmas „aha”-élményei, meghatározó találkozásai – legyenek azok személyesek vagy irodalmiak –, mert él benne egy megfogalmazatlan potencialitás, amit aztán egy külső forrás önt szavakba. Külső dolgok segítik az embert önmagává lenni. De persze ez fogékony-ság nélkül nem működik. Egy XIII. századi perzsa költő, Dzsálál al-Dín Rúmí így fogalmazta meg ezt:

Még ha ezer rabló is jönne kívülről, akkor sem tudnák felnyitni a lélek ajtaját, ha nem lenne egy társuk, aki belülről kinyitja nekik. S ugyanígy van a fával is: amíg hiányzik gyökereiből a nedvességre való szomj, még ha ezer patak vizével is öntöznéd, akkor sem szívna magába a nedvességet. Ehhez előbb a gyökereknek szomjazniuk kell a tápláló vizet. Habár a Nap fénye beragyogja az egész világot, ha nem lenne a szemben egy szikrája a fénynek, senki sem pillanthatná meg a Nap fényét.

Szóval a legfontosabb a fogékony-ság: ki mire fogékony, azt építi magába.

| *Milyen olvasmányok hatottak önre a kezdetekkor?*

Nem mondhatnám, hogy otthon különleges családi könyvtárunk lett volna – édesapámnak, lévén műszaki ember és feltaláló, inkább műszaki könyvei voltak –, de azért elég gyorsan rábukkantam olyan munkákra is, amelyekről a szüleim sem tudták, hogyan kerültek oda: Baktay Ervin indológiai munkái, a nyugati álspiritualitás talán legszebb hagyományait képviselő Rudolf Steiner könyvei, vagy a magyar katolicizmus mindmáig legjelentősebb és ugyanakkor univerzális elméjének, Prohászka Ottokárnak az életműsorozata. Látna érdeklődésem alakulását, tizenöt-tizenhat éves lehettem, amikor a Jézuska meghozta nekem Nyíri Tamásnak *A filozófiai gondolkodás fejlődése* című filozófiatörténeti monográfiáját, és ahogy átrágtam magam ezen a vaskos kötetten – hogy akkoriban mennyit értettem meg belőle, az persze kérdés –, rögtön láttam, hogy engem a filozófusok döntő többsége, és pedig a legnagyobbak egyáltalán nem érdekelnek, ellenben a spirituális orientá-

ciójú filozófusok – elsősorban a görög és keresztény neoplatonikus vonal –, akikről nagy bánatomra alig írt valamicskét a szerző, annál inkább. Mindenekelőtt persze a kor kurzusfilozófiájával, a marxizmussal, annak is a természetfilozófiai aspektusával, a dialektikus materializmussal igyekeztem leszámolni.

| Hogyan kezdett a leszámoláshoz?

Legelső tanulmányom, ami végül is egy kisebbfajta könyvre sikeredett, „A materializmus alapvető tételeinek bírálata” volt. Ezzel tulajdonképpen megtisztítottam a magam számára az utat abba az irányba, amerre haladni akartam. Ekkoriban még gépelni sem tudtam, vagyis ez mű mind a mai napig igazi kézirat; csak rá néhány hónapra fedeztem fel, hogy édesapámnak van egy írógépe, s e felfedezésemet rögtön ki is használtam arra, hogy egy nyáron át legépeljem magamnak Walter Evans-Wentz kölcsönbe kapott *Tibeti yoga és titkos tanítások* című könyvét – tekintve hogy akkoriban még más másolási lehetőség nem volt. Időközben megismerkedtem egy ortodox szerzetessel, Pikó Mózessel, aki művésze volt a magas szintű, szinte szókratészi dialógusnak, s akivel végeérhetetlen beszélgetéseket folytattunk teológiai, politikai és történelmi kérdésekről.

| Hamvassal mikor találkozott?

Hamvas Bélát már ekkoriban, tizenévesen is ismertem, de ekkor még úgy gondoltam, hogy ő csupán egyike a sok jó szerzőnek; igazi felfedezésére akkor került sor, amikor már katona voltam. Ahogy szinte egyhuzamban végigolvastam az egész életművét, még kéziratban, hosszú ideig nem is tudtam más szerző munkáját a kezembe venni, annyira hiányoltam minden más könyvből azt nyelvi-gondolati intenzitást, amely az ő munkáiban megjelent. Hamvasnál minden mondatnak egzisztenciális súlya van, minden mondatával – hogy úgy mondjam – falhoz állítja az embert. Hamvas Béla egyik tanítványával, László Andrással 1988-ban, huszonhat évesen ismerkedtem meg, bár egyik munkája már egy-két évvel korábban a kezembe került. Ha Hamvas Béla mindenekelőtt egy egzisztenciális-spirituális hangoltságot tud teremteni az emberben, akkor László András intellektuális-metafizikai hangoltságot. László András még egy anekdotát sem tudott elmondani úgy, hogy azzal ne világított volna rá valami lényeges dologra. Tőle tanultam meg, hogy az emberi életnek, a kultúra teljességének egyetlen olyan területe sincs, amit egy koherens és adekvát szemlélet figyelmen kívül hagyhatna, legyen az történelem, államelmélet vagy kozmológia, s hogy minden jelenségnek igyekezni kell a legmélyére hatolni, mert csak onnan kiindulva lehet igazán megérteni. Számomra azonban az efféle tanulás mindig kétirányú és differenciált volt: elszájtítani, magamévá tenni az adott könyvből, életműből, gondolkodási rendszerből azt, aminek helyességét felismertem, s ugyanakkor elutasítani azt, aminek problematikus volta nyilvánvalóvá vált számomra. És bizony a kritika révén az ember nemcsak többet tanul, mint az elfogadás révén, hanem az így megszerzett tudás sajátabb és elevenebb is. Mind Hamvas Béla, mind László András hatalmas, világviszonylatban is kiemelkedő szintű munkásságát – zen-buddhista metaforát használva – jómagam úgy fogom fel, mint a Holdra mutató ujjat: nem az ujjat kell nézni, hanem a Holdat. Aki túl sokáig bámul egy ujjat, az könnyen bálványimádóvá válhat.

| Magyarországon mennyire van kereslet erre a szemléletre? Egyáltalán, a rendszerváltás utáni Magya-

ország szellemi állapotáról, uralkodó szellemi áramlatairól mit gondol?

Szerintem nagyjából ugyanakkora kereslet van erre a szemléletre minálunk, mint bárhol másutt. Magyarországnak talán annyi az előnye, hogy van egy Hamvas Bélája és László Andrása, akik ezt a fajta szellemiséget magas szinten képviselték – még ha felfogásuk és legmélyebb értelemben vett „stílusuk” között jelentős különbségek is vannak. De itt nem mennyiségről van szó, hanem minőségről, és e kettő reciprok módon viszonyul egymáshoz, mint a piramis magassága a szélességéhez: minél lejjebb nézzük, annál szélesebb; minél magasabban nézzük, annál szűkösebb. Bár a magyar tradicionális gondolkodásnak nincs sok képviselője, viszont ez a kevés ember mennyiségi értelemben is igen komoly irodalmi munkásságot fejtett ki szerzőként, szerkesztőként, fordítóként, kiadóként vagy éppen bloggerként, s éppen ezért e szemléletmód hatása messze túlterjed határain. De hát tudjuk, hogy ha egy követ beledobunk a vízbe, minél nagyobb körre terjednek ki a hullámok, annál laposabbak is lesznek.

Meddig terjedhet e szellemi áramlat hatása?

Nem gondolnám, hogy egy ilyen szemléletmódnak valaha is számottevő hatása lehetne társadalmi szinten. A szélesebb körű hatásnak nemcsak az szab határt, hogy amit képvisel, az homlokegyenest ellentétes a mindenkori szellemi-kulturális trendekkel, hanem intellektuális-filozofikus nyelvezete is. A spiritualitásnak és az intellektualitásnak az a szimbiotikus kapcsolata, amely e szemlélet képviselőit jellemzi, úgyszintén nem teszi vonzóvá sokak számára, mert ez a kettő általában – hogy úgy mondjam – nincs túl jó viszonyban egymással: rendszerint taszítják egymást. A tradicionális szemlélet népszerűsítve önnön lényegét veszítené el. Mint ahogy a platonizmusból sem lett soha népmozgalom. A tradicionális szemléletben tulajdonképpen nincsen semmi különös, hacsak nem az, hogy a múlt bizonyos nézeteihez, irányzataihoz, vallásaihoz és tanításaihoz nem úgy fordul, mint ahogy azt mondjuk a filozófiatörténet vagy az orientalisztika teszi, vagyis nem hajlandó azokat muzeális relikviaként kezelni, hanem felkutatja háttérükben azokat az alapelveket, amelyek voltaképpen függetlenek a történelemtől, s amelyek fényében bármilyen mai jelenség releváns módon értelmezhető. Összességében a tradicionális szemléletnek nem a társadalmi hatékonyság az értelme, hanem az, hogy egy szellemi archimédeszi pontból az individuum számára rálátást biztosítson a jelenségek áramára, illetve hogy megfelelő szemléleti környezetet teremtsen ahhoz, hogy az ember közelebb kerüljön eredeti isteni elhivatottságához, ahhoz a lényhez, akit a Genézis szerint Isten „saját képére és hasonlatosságára” teremtett.

Milyen szellemi áramlatok hatnak ma Magyarországon?

Nem hinném, hogy Magyarországon lényegesen más szellemi áramlatok lennének, mint általában a világban, speciálisabban Európában, még speciálisabban Közép-Kelet-Európában. A marxizmus-leninizmus expirált. Ez nemcsak egy eszmerendszer végét jelentette, hiszen alig volt tudományág, amit érintetlenül hagyott volna. Kiderült, hogy amit évtizedeken keresztül hirdetett akadémikusok hada, az egyik napról a másikra már fabatkát sem ér. Az átmenet ehhez képest eléggé zökkenőmentes volt. Megmaradt a nagy kérdés: létezik-e egyáltalán ideológiamentes tudomány? Vajon a mai tudomány ideologikus háttere nemcsak azért nem látszik-e, mert nincs ellenideológiája, és a mostani ideológia a spektrum egészét lefedi? Például rengeteg modern természettudományos fel-

ismerés van, amelyek sokkal inkább kompatibilisek egy metafizikai világmagyarázattal, mint a szcientista ideológiával. Ha ezeket történetesen a középkor embere fedezte volna fel, csak még jobban elmélyítették volna az isteni teremtőerő iránti csodálatát. Persze őket nem érdekelte a matéria. A kétpólusú világban legalább volt alternatíva, választási lehetőség. A marxizmusról társadalmi síkon átváltani a liberalizmusra gyakorlatilag ugyanaz volt, mint filozófiai síkon átnyergelni Marxról – Lukácson keresztül – Heideggerre. A marxizmus és a liberalizmus mély belső rokonságát már a XIX. század második felében megfigyelték, csak akkor az előbbit még „internationalé”-nak nevezték, az utóbbit pedig „liberalismus”-nak. Sőt, voltaképpen e kettő szoros kapcsolatát már Platón észrevette. Ha továbbmegyünk, akkor Fukuyama és Huntington, ahogy Hamvas Béla mondaná, nem egyéb, mint „a korszenvedélyek utólagos igazolása”. Összefoglalják azt, ami aktuálisan van, s ez által a „fennállót” (Marcuse) igazolják. Persze, hogy az ilyen politológusok nevét és hírét azonnal szárnyára kapja a hírnév – legalábbis addig, amíg az éppen „fennálló” fennáll.

| Mi maradt a modernizusból?

A hagyományos modernizmus, mondhatni a „tradicionális modernizmus” nagyjából ugyanakkor kapott halálos sebet, amikor a világbolsevizmus is összeomlott. Sebét nem kívülről kapta, hanem azt tenfőia vágta: a posztmodernizmus. Önnön hamis ideológiájával ellentétben azonban a posztmodernizmus nem tagadása, hanem logikus folytatása és beteljesítése a modernizmusnak, mert lényege a modernizmusban még meglévő tradicionális maradványok teljes kiküszöbölése. Érted haragszom, nem ellened, mondhatná a posztmodern ember a modernnek. A posztmodernizmus vegytiszta modernizmus. Alapja egy korlátlanul vélt reinterpretációs hatalom, melynek gyökerei Heideggeren keresztül addig a Hegelig nyúlnak vissza, aki arra a kritikára, hogy filozófiája nincs összhangban a tényekkel, azt mondta: Annál rosszabb az a tényekre nézve! Nem más ez, mint egy végsőig vitt szubjektívizmus. A posztmodernizmust ezért mélyen átjárja a bizalmatlanság mindazzal szemben, ami objektív és tudomány. Nem véletlen, hogy nagy leleplezője egy amerikai fizikus, Alan Sokal volt. A transzhumanizmus éppen ellenkező oldalról próbálkozik: ha a posztmodernizmus a szoft módszereket preferálta, akkor a transzhumanizmus hard megoldásokhoz folyamodik. Nem elég a szoftver kicserélése, vagyis nem elég másként gondolkodni önmagunkról és a világról ahhoz, hogy az más is legyen; hanem mindenekelőtt a hardvert kell megváltoztatni, vagyis magának az embernek a testi konstitúcióját, kiküszöbölve minden biológiai esetlegességet. Elegük van a virtuális megoldásokból. Ez természetesen tudomány nélkül nem megy, olyannyira, hogy a transzhumanizmus gyakorlatilag mindent a tudománytól vár. Az emberin már a posztmodernizmus is túllépett, leszámolva a klasszikus humanizmussal; a transzhumanizmus azonban túllép magán az emberen is: biológiai-fiziológiai-neurológiai értelemben akar új lényt kreálni. Meg akarja mutatni, hogy tud jobbat teremteni, mint Isten. E két rivális eszmerendszer viszonya – persze mutatis mutandis – erősen emlékeztet a liberális és a népi demokrácia viszonyára: két külön módszer ugyanazon feladat megoldására, ugyanazon cél elérésére. A függetlenebb személyiségek nem véletlenül kerestek mindig, minden területen harmadik utakat. Szóval a szellemi áramlatok területén nincsen specifikusan magyar – hacsak a Pap Gábor, Molnár V. József és Makovecz Imre neve által fémjelzett organikus iskola nem az, mely a végleges elsüllyedés küszöbén álló magyar népi mélytudatból rengeteg értéket mentett át, de amely sérült nemzeti identitástudatunkból kifolyólag sajnos a túlzásoktól sem mentes. Persze mondjuk egy Hamvas Bélából sincs több. Megközelítőleg sincs olyan személyisége a világirodalomnak, aki spirituális érzékenységet, a lényeglátás képességét, az egzisztenciális megszólító erőt, az irodalmi kvalitást és a humántudományi erudíciót

olyan magas szinten tudta volna egyesíteni magában, mint ő – s mindezt a permanens önreflexió magasfeszültségében.

Legutóbbi kötetében, a 2019-ben megjelent A rejtőzködő Messiásban különbséget tesz Krisztus ezoterikus (a tanítványoknak, a beavatottaknak szóló), illetve exoterikus (a „népnek” szóló) kijelentései, példázatai között, azt állítva, hogy a krisztusi tanítás ezen két pólusa eredetileg élesen elkülönült egymástól. Manapság mintha egyáltalán nem látszana efféle különbség a gyakorlatban. A szentmiséken elhangzó prédikációk általában azt sugallják, hogy a kereszténység egy demokratikus, mindenki számára egyaránt elérhető és megvalósítható életgyakorlat, egy viszonylag könnyen megvalósítható élettechnika, amelynek végpontján szinte mindenkit a Mennország vár, miközben a Pokolról például már alig-alig esik szó.

Azért már a mennyországról sem esik szó túl gyakran, nemhogy a poklóról! De másképp is megközelíthetjük: nemhogy a bűnökről nincsen már szó, az erényekről sem. Ezek ugyanis összetartozó fogalmak, az egyik kiküszöbölésével automatikusan kiküszöbölődik a másik: rossz nélkül nincs jó, bal nélkül nincs jobb, sötétség nélkül nincs világosság. A fundamentalizmus szót inkább csak az iszlám vonatkozásában ismerjük és használjuk. Pedig az iszlám fundamentalizmus azért sérti annyira a nyugati civilizáció érzékenységét, mert az egy másfajta fundamentalizmust képvisel, mint amivel ő rendelkezik. A fundamentalizmus a kulturális axiómáknak egy olyan alaprétege – vagy ha úgy tetszik, közös nevezője –, amely akár a legellentéteesebbnek látszó nézeteknek is az alapját képviseli, legyen az népi vagy liberális demokrácia, nemzeti- vagy nemzetközi szocializmus. Az önmagát globalizáló nyugati civilizációnak ez a fundamentalizmusa a felvilágosodásban formálódott ki, és a francia forradalomban öltött testet. Hogy mi alkotja a modernitásnak ezt az altalaját, annak vizsgálata túl messzire vezetne.

Mit tehet az egyház?

Ha az egyház meg akarja találni a maga helyét ebben a modern világban, akkor ezt nem teheti meg másképpen, csak úgy, hogy elfogadja – vagy legalábbis nem teszi kritika tárgyává – a modernitás fundamentális axiómáit. A hívek egyébként is fejük búbjáig bele vannak merülve a modern világba, és az egyházak nem kockáztathatják, hogy tagjaik skizofrén helyzetbe kerüljenek: más értékrendhez tartásuk magukat vasárnap, mint hétfőtől szombatig. Egy ilyen helyzetben előbb-utóbb úgyszólván csak az egyházak húznák a rövidebbet: még a vasárnapot is elveszítenék. Így aztán a *modus vivendi* szépen lassan rákényszerítette őket arra, hogy transzcendens hivatásukról megfeledkezve a hangsúlyt egyre inkább áthelyezzék a társadalmi síkra, és „az emberiség szolgálatával” akarják bizonyítani társadalmi hasznosságukat. Mindez egyszerűen megfogalmazva annyit jelent, hogy az egyház részévé vált a modern világnak, ami azért különös, mert eredeti rendeltetése szerint egy teljesen más fundamentumon állt. Saját fundamentumát tehát felcserélte egy homlokegyenest ellentétesre, és a felépítmény elemei, melyek az egyházi élet látható elemeit alkotják, immár ebből az

altalajból szívják nedvüket. Lehet, hogy látszatra még olyanok, mint amilyenek régen voltak, de már idegen vér csörgedezik bennük.

| *Vissza lehet térni a gyökerekhez?*

Nem szabad számon kérni az egyházon azt, amit alapítója megfogalmazott és örökül hagyott rá. Nem lehet elvárni ugyanazt egy – legalábbis hivatalos adatok szerint – kétmilliárd hívőt számláló világvallástól, mint egy néhány tucat főből álló vallási „elit alakulattól”. Ennyire nem veszíthetjük el a realitásérzékünket. A mennyiség és minőség reciproknak viszonyának törvénye itt is működik. A nyugati ember hajlamos rendkívül szigorúan megítélni a kereszténységet, és számon kérni rajta azt az eredeti tisztaságát, amivel ha rendelkezne, akkor viszont egyenesen sikítófrászt kapna tőle. Itt tehát egy sajátos paradoxonnal állunk szemben, amely egyúttal le is leplezi a modern nyugati ember kereszténységhez való viszonyának a hamisságát: mert egyfelől elvárja tőle, hogy legyen teljesen modern, vagyis tökéletesen szolgálja ki a késő modernitás emberének vele szemben támasztott igényeit – ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy szűnjön meg önmaga lenni –, másfelől pedig szeméretlenül veti, hogy nem olyan, mint a régi, még romlatlan és hamisítatlan, evangéliumi, vagy legalábbis korai keresztény önmaga. Ha van rajta sapka, akkor azért páholjuk el; ha nincs, akkor meg azért. Mondanom sem kell, hogy ez a hozzáállás teljesen képmutató, hacsak nem azt gondolja a mai ember, hogy a kereszténység jézusi formája tulajdonképpen tökéletesen illeszkedik a mai ember elvárásaihoz. A „Jézus igen, az egyház nem” jelszava mögött tulajdonképpen ez a gondolat munkál. Márpedig ez még magánál a képmutatásnál is súlyosabb hiba.

| *Mi okozza ezeket a konfliktusokat?*

A nyugati emberben a történelmi kereszténységgel szemben intenzív ellenszenv él, amely azonban nem a vallásnak mint olyannak szól, hanem a keresztény vallásnak. Azzal senkinek nincs baja, hogy a mai buddhizmus fényévekre van Buddha eredeti tanításától. Ez csak a kereszténység esetében főbenjáró bűn. Persze mondhatnánk azt, hogy a buddhizmus, mint távol-keleti vallás, nem kerül be a nyugati ember látóterébe. De nem erről van szó, mert ebben az összefüggésben a judaizmus sem kerül be a nyugati ember látóterébe, márpedig az ugyancsak nyugati. Csak a kereszténység. Csak a kereszténységnek vannak történelmi bűnei. Még az ószövetségi visszaesések miatt is a kereszténységen csattan az ostor. Mi az, amit nem tud megbocsátani a nyugati ember a kereszténységnek? Az inkvizíciót? A keresztes háborúkat? Galileit? Vagy netán a sosemvolt *ius primae noctis*, az első éjszaka jogát? Mindez merő propaganda! Ezek a vádak, ha százszor is leleplezik hamisságukat, százegyedszer is el fognak hangozni. A kereszténység bűne nem különféle tetteiben, vagy ahogy mondani szokás, a nevében elkövetett visszaélésekben van – hanem önmagában. A pusztán létében. A nyugati ember azt nem tudja neki megbocsátani, hogy van – helyesebben, hogy volt. Merthogy már csak egy üres báb: Isten meghalt. Mit jelent az, hogy a kereszténység volt? Azt, hogy egykoron megpróbálta Európát egy más pályára állítani, mint amit a hellenizmustól a reneszánszon keresztül a mai időkig ívelő autochton fejlődési vonala előírt volna neki; azt, hogy annak ellenére, hogy idegen test volt Európában, képes volt évszázadokon keresztül a maga képére formálni ezt a kontinenst; azt, hogy a középkor hosszú és sötét évszázadaira egy másfajta lelket ültetett Európa testébe, mint amivel Európa született, s ami most is áthatja és megeleveníti.

Budapest–Nyíregyháza, 2020. április 25.

https://mandiner.hu/cikk/20200425_buji_ferenc_interju